

BENKŐ FRUZZSINA

ÉN „CSAK” EGY GYEREKPROGRAMOT AKARTAM

A perei SZIA InDaHouse Hungary program születése és jelene

2013-ban kezdő, de már némi tapasztalatot szerzett szociális munkásként úgy éreztem, hogy eljött az idő, hogy saját programot indítsak a saját szakmai elveim, értékeim alapján. Túl voltam az ELTE osztatlan szociálismunkás-képzésén, valamint a doktori iskola első három évén, ahol először a cigány gyerekek iskolai sikertelenségével szerettem volna foglalkozni, de aztán az elnyomásellenes szociális munka mellett döntöttem. Több mint 10 éves önkéntes és fizetett munkatapasztalatom volt a civil szférában, elsősorban emberi jogi szervezetekben, és 5 éve voltam közalkalmazott egy ifjúsági klubban, a XX. kerületben.

Előzmények

Erősen hatottak rám a roma közösségekkel foglalkozó programok, és magam is elsősorban cigány fiatalokkal dolgoztam a munkahelyemen. Többek között Szalai Júlia *Széttartó jövőképek* című írása és Darvas Ágiék gyerekszegénység-gel kapcsolatos kutatásai jelentik a téma iránti szakmai elhivatottságom alapját. A Biztos Kezdet Gyerekházak magyarországi elterjedése, az Igazgyöngy, a BAGázs, a Hétesen folyó munka mind az egyetemi tanulmányaim alatt kezdtek el megerősödni, és az évek során egyre határozottabbá vált az a vízióm, hogy én is egy ezekhez hasonló programot szeretnék elindítani és felépíteni. Az állami szektorból való kiábrándulás és a szakmai kihívás egyaránt erősen motivált.

Két évvel ezelőtt nagyon lelkes voltam, ugyanakkor nagyon naiv, és így utólag eléggé felkészületlen is. Ugyanakkor voltak olyan hibák, melyeket talán sikerült elkerülnöm, így a különböző forrásoktól való függést.

A fenntarthatóság mint alapvető cél

A kezdetektől tudtam (akkor még hárman álmodoztunk egy nagyszabású projektről, de azóta alapítóként egyedül maradtam a csapatban), hogy nem szeretnék sem az államtól, sem a pályázati forrásoktól függő programot létrehozni. Sokszor láttam, ahogy nagy és erős civil szervezetek életben maradása rendszeresen meginog, létfenntartási gondokat okozva a munkatársaknak. Átélttem, ahogy az illetékes önkormányzat bezárja a munkahelyemet, ahol fontos szakmai munkát végeztünk a leghátrányosabb helyzetű fiatalokkal. Tanúja voltam több szervezetben is annak, ahogy a hatalom és a pénz körül nagy konfliktusok és kettészakadások történtek. Tudtam, hogy ezeket a helyzeteket szeretném elkerülni. Ezért két fontos alapja lett a programnak: társadalmi vállalkozás és önkéntes munka.

Az állami és pályázati forrásoktól való függés elkerülésének megoldását egy társadalmi vállalkozás beindításában láttuk. Segítő szakemberként azonban sem tapasztalatom, sem tudásom nem volt arról, hogy mit jelent egy sikeres vállalkozás, miként lehet azt felépíteni, tulajdonképpen még azt sem tudtam, hogy mi az a társadalmi vállalkozás. Éppen ekkor indult egy Társadalmi Vállalkozásfejlesztő Program a NESST Magyarország szervezésében, ahova felvételt nyertünk a kezdő ötletünkkel, melyben az ökögazdálkodástól kezdve, a webshopon át, nemzetközi tréningközpont is szerepelt. Amellett, hogy megtanultuk, hogy a társadalmi vállalkozás egy olyan forma, amelynek mérhető pozitív társadalmi hatásai is vannak, elkészítettük üzleti tervünket, és fél év alatt kidolgoztunk egy sokkal kifinomultabb, leegyszerűsített, megvalósíthatóbb verziót. Ez alatt a fél év alatt találtunk rá arra a falura, ahol a program tavaly nyáron elkezdődött.

Egy, a nulláról induló program esetében nem sok más lehetőség van, mint önkéntesekkel dolgozni. Az elején nem volt szervezeti háttérünk, és nem voltak pályázati kiírások sem. Adománygyűjtéssel és önkéntes toborzással indítottunk, így volt egy zsák játékunk és alapanyagunk, valamint 5 önkéntesünk, akikkel 2014 júliusában két napot Perén töltöttünk, és családi programokat szerveztünk.

Az önkéntesekkel való munkának vannak nehézségei, hiszen elfoglalt emberek szabadidejéből és esetleges szabad kapacitásaiból kell kihozni a maximumot. Emellett azonban rengeteg előnye is van. Ahhoz, hogy valaki ingyen, a kevés szabadideje és saját pénztárcája terhére részt vegyen a programunkban, nagyon motiválnak kell lennie. Ez a motiváció az egyik garanciája annak, hogy minőségi munkát végezzünk. Ugyanakkor eme motiváció fenntartásához, vagyis ahhoz, hogy az önkéntesek jól és hasznosnak érezzék magukat, több dolognak is teljesülnie kell: valóban hatékonyak kell lennie az általuk végzett munkának, és olyan atmoszférának kell kialakulnia, ami megtartja a csapat tagjait. További nagy előnye az önkéntesekkel való munkának, hogy sokszínű, az élet legkülönbözőbb területeiről érkező emberek találkoznak és teszik mérhetetlenül gazdaggá a programot, egyben hozzájárulva a fő célkitűzéseink megvalósulásához, melyek az elszigeteltség csökkentése egy hátrányos helyzetű faluban és a társadalmi szolidaritás növelése, a társadalom különböző rétegeinek összekötése. Az önkéntesek

bevonásának egyik fő mozgatórugója az a tény, hogy az embereket, nem csak a segítő foglalkozásukat, zavarják a társadalmi problémák, és szeretnének segíteni. Az egyik legnehezebb feladat ezeknek az embereknek az elérése, amelyhez meg kell tanulni úgy kommunikálni az Ügyről, hogy az sok emberhez eljusson.

Miért éppen Pere?

A programunk számára olyan helyszínt kerestünk, ahol van esélye életben maradni: nincs még másik hasonló program a faluban; olyan helyen van, ahol a leendő önkéntesek jól érzik majd magukat; a helyiek nyitottak a programra mind a vezetés, mind a lakók szintjén; olyan helyen van, ahova viszonylag nehezen jutnak el kívülről kapcsolatok, erőforrások; a lakók összetétele vegyes a romákat és nem romákat, valamint a hátrányos és nem hátrányos helyzetűeket illetően. Eredetileg külön szeretttük volna választani a szociális munka és a társadalmi vállalkozás által megcélzott települést, és a szociális munkát egy mélyszegény településen elkezdni, de a piciny kezdeti erőforrásaink miatt úgy döntöttünk, hogy az egész programot egy településen indítjuk be, és ha megerősödünk, akkor megyünk tovább új helyszínre. Több szakmai fórumon is tanácsokat kértünk nálunk tapasztaltabb szociális szakemberektől, hogy merre induljunk, míg eljutottunk a Szociális Innováció Alapítványig, melynek vezetői az Encsi kistérségbe irányítottak minket. Ott a helyi Humán Szolgáltató Központ vezetője vitt el bennünket Perére, ahol hosszú tárgyalásokat követően végül aláírtunk egy 10 éves szerződést arról, hogy vállaljuk az önkéntes programot és a társadalmi vállalkozás beindítását. Cserébe az önkormányzat ingyen bérbe adott két tantermet, ahol önkéntes szállást és a gyerekfoglalkozások helyszínét igyekeztünk berendezni.

Pere Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található, Abaújhoz tartozik. A Hernád partjára épült, dimbes-dombos utcácskái romantikus hangulatot sugároznak. Csupán 360-an élnek itt, de a társadalmi szerkezet nagyon összetett. Romák és nem romák, reformátusok, római és görög katolikusok, gazdagok és szegények egyaránt laknak a faluban. A lakosság harmada roma és fele nyugdíjas. Egy nagyon sikeres vállalkozó családon kívül szinte mindenkinek a közfoglalkoztatási program ad lehetőséget a munkára. Sok férfi a falutól távol vállal állandó vagy átmeneti munkát, míg a nők a faluban maradnak a gyerekekkel. Az egykor az együttműködéséről híres falut mára a bizalmatlanság járja át, ami az elmúlt egy évben sokat romlott. A közmunkára hivatkozva hivatalosan olyan alacsony a munkanélküliség, hogy elvették a falu hátrányos helyzetű minősítését, így nem jut hozzá olyan forrásokhoz, melyekhez régebben igen, miközben a szegénység változatlan. A források szűkülésével arányosan nő az egzisztenciális bizonytalanság, amely kivétel az emberek egymás közötti kapcsolataira is. A faluban óvoda működik, iskolába két másik településre járnak a gyerekek.

Az önkéntes program

Az önkéntesek az első fél évben havi egy, a második fél évben többnyire havi két hétvégét töltötték Perén, az iskolai szünetekkel együtt ez összesen 36 napot jelent mostanáig. Eddig alapvetően két korcsoportra irányult a tevékenységünk: a csecsemőktől a 4 éves korosztályig, illetve a 6 és 14 év közöttiekre. Előbbiekkel egy speciálisan a koragyerekkori fejlesztéshez értő önkéntes foglalkozik, elsősorban a családok otthonaiban. A tudományos eredményekből tudjuk, hogy az első hat év meghatározó a gyerekek jövőjét illetően. Sok, erre a területre irányuló programot azonban nem vesznek igénybe éppen azok, akiknek a legnagyobb szükségük lenne rá. Ezért találtuk ki azt, hogy kimegyünk a családokhoz a fejlesztő eszközökkel, és ott tartunk foglalkozásokat a családtagok bevonásával. Bízunk benne, hogy eme programelem megerősödését az jelenti majd, hogy a kicsikkel elmennek a szüleik a közösségi házba, ahol az eszközöket tároljuk és maguk is használni fogják őket.

A nagyobb gyerekeknek különböző nem formális módszerekkel tartunk foglalkozásokat, egy hétvége alatt három időszámban. A játék, azon belül is a társasjáték-pedagógia, az élménypedagógia és a csoportmunkán alapuló nem formális módszerek segítségével fejlesztjük a gyerekek szociális és tanulási kompetenciáit, úgymint: koncentráció, kitartás, magabiztosság, együttműködés és feladatértelmezés. Minden foglalkozásról naplót vezetünk, ahol minden részt vevő gyerek értékeket kap ezeken a területeken. Figyeljük a változásokat, és ezekről a jövőben visszajelzéseket adunk a szülőknek. A jelenlegi foglalkozások egyik fő célja, hogy a gyerekek digitális kompetenciáit is erősítsük, így játékos keretek között blogírást és fényképezést tanulnak.

A faluban összesen 80 fő 18 éven aluli él. Mi körülbelül 40 gyereket értünk el eddig, a foglalkozásokon egy hétvége alatt 16–20 gyerek szokott megfordulni, a koragyerekkori fejlesztés pedig további 10 kisgyereket érint. A többiek rendszeresen jelennek meg egy-egy alkalommal.

Az elért fiatalok számát és a közösség életét érintő változás, hogy igyekszünk újra beindítani a focit a faluban, ami összeköti az egész falut, származástól, társadalmi helyzettől függetlenül, mert focizni szinte minden fiú szeret. A lányok ezzel párhuzamosan azt kezdeményezték, hogy tartsunk röplabdaedzéseket nekik, így abba is belevágtunk.

A szülőkkel rendszeresen tartjuk a kapcsolatot, minden hétvégén minden szülővel találkozunk, és váltunk néhány szót vagy beszélgetünk hosszabban. Van, amikor ez számukra teher, amiről mostanában kapunk visszajelzést. Nehéz a téma, mert a roma kultúrában az egyik fő érték a vendégszeretet, minden házba minden alkalommal behívnak minket, de a másik oldalon már van, hogy zavarunk, aminek a kommunikálása még nem oldódott meg.

Az önkéntesek az élet minden területéről érkeznek: civil és forprofit szférából, egyetemről, itthonról és külföldről. Többen hozzák a gyerekeiket is, így a kortárssegítés és a társadalmi érzékenyítés egészen különleges és kedves módon halad.

Az önkéntes csapat magja az utóbbi fél évben alakult ki. Egy évvel ezelőtt a nulláról indultunk, és azóta több mint százan jártak a program miatt Perén. Vannak állandó önkénteseink, és mindig van egy-két új ember. Úgy gondolom, hogy mind a két csoport fontos a program szempontjából, mert az állandó emberek kellene a bizalom kialakulásához, a mindig új emberek viszont kellene az együttműködés és a rugalmasság fejlődéséhez.

A társadalmi vállalkozás

Ahogy arról korábban volt szó, a program fenntarthatósága és függetlensége érdekében a kezdetektől egy társadalmi vállalkozásban gondolkodtunk. A NESsT programjában egy vendégház ötlete született meg, amely legalább az önkéntesek útiköltségét és a gyerekfoglalkozások eszközigényét ki kellene, hogy termelje. Az üzleti tervünk szerint erre van esély, de az üzleti területen való tapasztalatlanságunk miatt ez egy nagyon nagy feladat lesz. Szerencsére élvezzük a NESsT szakmai támogatását, illetve vannak más szakmai tanácsadóink is, akik ha csak egy-egy alkalommal is, de nagyon sok tanáccsal látnak el minket. A Vendégház fizikai megvalósulása az idei nyár feladata. A görög katolikus egyházzal folyamatban van egy megállapodás, melynek értelmében hosszú távon bérelhetjük ingyen a Perén található, évek óta kihasználatlanul álló épületüket. Egy nyári építőtábor megszervezése és lebonyolítása után idén ősszel elindulhat a vendégfogadás.

A társadalmi vállalkozásunk második oszlopa az ún. faluséta, amelyet a pereiek fognak vezetni, fizető turistáknak. Az erre való felkészülés folyamatban van, volt már egy próbaséta, amelyen 18 külföldi egyetemista vett részt, és 7 pere szerzett sétavezetői tapasztalatokat.

A harmadik szál egy olyan gyerektábor beindítása, ahol a kívülről érkező gyerekek annyi tábordíjat fizetnek be, amiből a pere gyerekek, akik részt vesznek ugyanabban a táborban, naponta ötször étkezhetnek a külsős gyerekekkel együtt. Idén júliusban lesz a pilot tábor.

Ha pénz áll a házhoz

Az első fél év után, amikor némi adománytól eltekintve semmi pénzünk nem volt, a második fél évben nyertünk egy közepes, Norvég Civil Támogatási Alap által finanszírozott pályázatot. Ez olyan folyamatokat indított el a faluban, amire sajnos nem voltunk felkészülve. Bár egyeztettünk a helyiakkal, mind a falu vezetésével, mind a szülőkkel, akiknek a gyerekeivel dolgozunk, nem igazán volt ötletük arra, hogy mit szeretnének a pályázatba beleírni. Utólag azonban nagy lett az elégedetlenség, amihez néhány szerencsétlen véletlen is hozzájárult. Így minden igyekezetünk ellenére megerősödtek az ellenséges hangok. Ezt nehéz végigélni, és a program vezetőjeként tudni kell kezelni. Ha valaki hasonló programba vág

bele, mindenképpen legyenek olyan támogatói, akikben megbízik és akiknek ad a véleményére még akkor is, amikor a kritikák hatására alapvetően elbizonytalanodik magában és a programban.

Eddigi tanulságok és távolabbi tervek

A program igazi nehézsége, hogy teljesen más világban élnek a pereiek és az önkéntesek. Az önkéntes program legfontosabb alapelvei az elnyomásellenesség, a partneri viszony, a képessé tétel. Egy hosszú ideje nem ezen értékek mentén működő, sőt az erőforrásokban szűkölködő közösség nem tud ezek között a keretek között működni egyik pillanatról a másikra. Még túl erős a személyes érdekek féltése, nem ismerik a win-win helyzetet, nem értik, hogy a gyerekeknek miért jó, ha idegenek játszanak velük, nem érzik segítségnek azt, amit csinálunk, mert nem azonnali az eredmény, mint például egy adományosztatás esetén lenne.

A program első fél évében nem voltak jelentős konfliktusaink. Szerettük a gyerekeket, ők is megszerettek minket, és a falu, valamint az önkéntesek céljai találkoztak abban, hogy a gyerekek nélkülünk sokat unatkoznak, ezért mindenkinek jó volt, hogy ott voltunk. A program vezetőjeként ekkor az jelentette a legnagyobb feladatot, hogy mindig legyen elég önkéntes a perei hétvégéken. A nehézségek akkor kezdődtek, mikor a falu hatalmi viszonyaiba óhatatlanul beavatkoztunk a társadalmi vállalkozásunk tervezésével, illetve azzal az akciónkkal, amikor karácsony előtt egy napot töltöttünk a gyerekekkel Budapesten. A budapesti út így, visszapillantva, elhamarkodott volt. Túl nagy erőforrást mozgattunk meg, és a keretek nem voltak elég feszesek ahhoz, hogy ne marakodást, helyi konfliktusokat váltsunk ki.

A kezdetektől próbáltuk a felnőtteket bevonni a programról való közös gondolkodásba, de ezek a kísérletek sokáig nem voltak igazán eredményesek. Maguk a megbeszélések látszólag jól sikerültek, de utána valahogy mégsem vált valóra az, amiben maradtunk. Azokat, akik szerettek volna velünk szorosabban együttműködni, elmarták azok, akik féltették az eddig felépített hatalmi pozíciójukat. Ekkor lépett be egy külső moderátor, aki mederben tartja a megbeszéléseket, rövidre zárja a manipulatív vagy rosszindulatú megnyilvánulásokat, és következetesen újra és újra visszatér a közösen megbeszéltekhez. Nem veszik el az emberi kapcsolatokban, az érzelmi viszonyulásokban, mert egy külső, semleges szereplő, aki semmilyen módon nem függ senkitől a faluban.

A programunk felvet alapvető szakmai kérdéseket, melyekre részben még keressük a válaszokat, részben már lekéstünk arról, hogy a válaszoknak megfelelően alakítsuk a falusiakkal való közös munkát: Lehet-e egy közösségbe kívülről érkezve, bizonyos célok (gyerekek fejlesztése, társadalmi vállalkozás beindítása) megvalósulását sürgetve sikeresnek lenni, nem megvárva azt, hogy ezekre az igény a közösségben szülessen meg? Megszülethet-e az igény a szabadságra, az önrendelkezésre egy elnyomott közösségben? Miként hidalható át az a szakadék, amely

a kívülről érkező és így messzebből a helyzetre rátekinteni tudó segítő és a saját helyzetével kevésbé tudatos helyiek között tátong, különösen úgy, hogy a helyiek biztonságát is sértheti, ha ráeszmélnék az elnyomottságukra, bezártságukra, miközben nem tudnak rajta változtatni? A program tűzön-vízen való megvalósításához szükséges makacsság és önfejtés mennyiben veszélyezteti a program sikerét? Lehet-e komoly konfliktusok nélkül közösségi munkát folytatni? Megtaláljuk-e valaha a közös hangot a gyerekek fejlesztését vagy az adományok kérdését illetően? Milyen, a mi vendégháztervünkötől eltérő módja lehet annak, hogy egy ilyen program működőképes, hosszú távon fenntartható és független legyen? Egy alapvetően patriarchális, elnyomáson alapuló társadalomban szocializálódott közösséggel milyen módon lehet elnyomásellenes, egyenlőségen alapuló kapcsolatot működtetni úgy, hogy ne a lúzert, hanem a partnert lássák bennünk? Melyek azok a keretek, határok, amelyeket ha török, ha szakad, betartunk, és melyek azok, amelyeket a helyiekkel együtt alakítunk ki? Lehet-e elnyomásellenes az a munka, amelyben nem mindent együtt találunk ki? Lehet-e egyáltalán sikeres az a munka, amiben nem mindent együtt találunk ki?

Az InDaHouse Hungary program születését illetően vannak dolgok, amelyek biztosan jobbak lettek volna, ha másképp alakulnak. Jó lenne, ha a hasonló munkát folytató szervezetek láthatóvá tennék a nehézségeiket is, és azokra nem informális, személyes beszélgetésekben derülne fény. Ez persze nem egyszerű, hiszen minden program a saját közösségét igyekszik minél szerethetőbbnek és támogathatóbbnak feltüntetni a külvilág számára; s amikor bemutatjuk a munkánkat, az eredményeinkről szokás beszélni. Ez azonban félrevezető a kezdő szakemberek számára, akik naivan belevágnak, és egyszer csak kiderül, hogy van egy tudás, amit a kezdők még nem tudnak, a tapasztaltabbak pedig már megtanultak a saját bőrükön, de valahogy nincs meg a módja, hogy az új generáció ne saját sérüléseken keresztül tanulja meg. Minden, a miénkhez hasonló program egy kísérlet, hiszen Magyarországon nincsenek hosszú évtizedek óta működő, szegénységet és kiszolgáltatottságot felszámoló programok, részletes, átadható és átültethető módszertannal. Valamilyen szinten mindenképp járatlan utakon mozgunk, amikor olyan, egyre súlyosabb társadalmi problémákra keressük a fenntartható, életazonos megoldást, mint az elszigeteltség, a szolidaritás hiánya és a társadalom kettészakadása. Nekem célom, hogy ne egy olyan programot hozzak létre, amiben néhány szakember elszigetelten segít egy közösséget, hanem amiben a társadalom különböző rétegei minél szélesebb körben találkoznak és együttműködnek egymással, mert számomra ez a szociális munka, melyet a társadalom egészével való munkaként definiálok. Ennek megvalósulásához szükség van egy sor plusz feladatra, amelyek nem biztos, hogy az eszünkbe jutnak, amikor a szociális munkára gondolunk: a nyilvánosság megszólítása, a program kommunikálása, az önkéntesek bevonása és koordinálása mind nagy szervezési munkát igényel.

Az InDaHouse Hungary túl van az első, talán legnehezebb évén, mely során nagy sikereket és nagy kudarcokat is átélt, és lassan kinövi az egy személyben vezethető programkategorióját. Több száz embert bevonó és megmozgató prog-

rammá vált, amely Perén már nemcsak a gyerekekkel foglalkozik, hanem adományszárműködési munkacsoportot vezet, asszonyklubot indított be, képzést, és reméljük, nemsokára munkát ad a helyi felnőtteknek, folyamatosan megkérdőjelezi a fennálló kereteket és újradefiniálja a segítség módjait, és inspirálni szeretné a hasonló motivációjú szakembereket arra, hogy hasonló programokat indítsanak be országsherte.